

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מִצְרָע, תשס"ח
מספר 751מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שלמות הנפש ושלמות הגוף

אחד הדברים המופלאים בנגע הצרעת הוא דרכי הריפוי. אין התערבות רפואית כלל בתהליך הריפוי אלא רק פעילות של הכוהן, שבוודאי לא היה רופא אלא מורה הוראה ומדריך דתי. האמצעים שנקט הכוהן לריפוי הנגע היו בידודו של הנגע, ולאחר שסר הנגע היטהרות והבאת קרבן. תהליך ריפוי מיוחד זה כבר הביא את חז"ל להסיק שהצרעת אינה מחלה ככל המחלות ואינה תוצאה של מזיק כל שהוא בגוף, אלא תוצאה של פעילות רוחנית לקויה.¹ בדברים שלהלן ננסה להראות את הקשר שקשרו פרשנים ודרשנים בין בעיות נפשיות ובין תופעות פיזיות.

ההנחה הרווחת בימי הביניים הייתה ששלמות הנפש תביא לשלמות הגוף, וכי התנהגות נכונה של האדם היא השלטת הכוחות הנפשיים-השכליים על הכוחות הגופניים. השתלטות הנפש או השכל על החומר – על הגוף, תביא ליצירת אדם בריא וקרוב לשלמותו ולתכליתו ולהגדרתו כאדם. אבל מצב הפוך – כניעתו של האדם לצרכיו הגופניים ושקיעתו בעולם החומרי הגופני יורידו אותו מטה-מטה לדרגה בהמית. אם פעולות גופניות הן פעולות חיצוניות הנראות לעין כול ויכולות להישפט על ידי הכלל ואף להידחות על ידיו, הרי הפעולות השכליות הן פנימיות ואינן נראות, ועל כן העניין נתון באופן בלעדי לא-ל הבוחן כליות ולב, והוא שיצר את המנגנון המעיד בין השאר על מחשבות פסולות: את נגע הצרעת. אם כן, בעיני הפרשנים נגע הצרעת הוא ביטוי חיצוני לפעולה שכלית פסולה ושלילית.

ר' יואל אבן שועייב (המאה ה-15) מבחין בין נגעים הבאים על האדם עצמו ובין נגעים הבאים על רכושו. הראשונים באים על חטאים שכליים הקשורים באדם עצמו, ואילו האחרונים – על חטאים הקשורים במידותיו, קרי בהתנהגותו. בחלוקה אחרת הוא גם מבחין בין חוטאים שעושים מעשיהם בפרהסיא ובין חוטאים בסתר. הראשונים נפגעים ברכושם, והאחרונים – בגופם. לדעתו, גם אזורי הגוף הנפגעים מרמזים על סוגי חטאים שונים: פגיעות באזור הראש מורות על חטאים שנעשו בראש: "הנגעים הבאים בעור ובראש ובזקן מורים על פחיתות המעלות השכליות" (עולת שבת צט ע"א). פגיעות באזורים נמוכים יותר מרמזות על חטאים מתחום המידות והמוסר, אשר אינם גלויים לכול, ועל כן החוטא בהם יוצר רושם מוטעה וזוה מטעה את האחרים. הנגע במקרה הזה בא לגלות את קלונו ברבים: "כאשר יהיה לאדם קנין רע והוא יכסה אותו היה מביא עליו השם יתברך נגעים לגלות רעתו בקהל" (שם ע"ב).

ר' שלמה לבית הלוי (סלוניקי, המאה ה-16) מנסה לקשור בין הנושאים העיקריים בשלוש הפרשיות – "שמיני" "תזריע" ו"מצורע": מאכלות אסורים, טהרת הנידה והיולדת, זיבה, וצרעת. כל הנושאים הללו הם תופעות או פעולות חיצוניות שלדעתו גורמות לנזקים נפשיים. אמנם התורה מזהירה אותנו להימנע מלאכול את המאכלים הללו, אולם אין היא נותנת טעם לדבר. הניסיון להסביר אותם כמאכלים המזיקים לבריאות נדחה על ידי פרשנים רבים, כיוון

¹ ראו את המאמרים שפורסמו לאחרונה בדף השבועי לפרשת תזריע.

שהאומות שלא נמנעו מלאכול את כל המאכלים האסורים לא נהפכו לאומות חלשות בגופן, אלא להפך. לכן בדרך כלל הסבירו הפרשנים את האיסור בחשש מפגיעה נפשית באדם. מזגם הרע של בעלי החיים הנאכלים ייקלט בנפשו של האדם האוכל אותם וישפיע על התנהגותו. גם דיני הטהרה של הנידה, היולדת והזבה הוסברו כבעלי השפעה נפשית על האדם. נגע הצרעת הבא בסוף האזהרות הללו מסמל, לדעתו, את הצורך בתיקון נפשי. הקלקול נגרם מפעולות שונות שעשה האדם והן פגעו בנפשו. פעולות אפשר שייעשו בהסתר ואפשר שייעשו בגלוי. ברגע שהאדם מרגיש נזק גופני כלשהו, הוא נוטה לתקן אותו על-ידי רופאים ותרופות אך אינו שם לבו לנזק הנפשי שפעולות אלה גורמות לו, והוא נוטה להתעלם ממנו. הצרעת מרמזת על הנזק הנפשי שהוא נגוע בו ומכריחה אותו לטפל גם בו:

צריך שהאדם יזהיר עצמו מאיסורי מאכלות הבעלי חיים, לפי שלהיותם משתתפים עמו במדרגה מה (מסויימת) והיו כדמות הכנה מה (מסויימת) אליו, הם יגרמו חולי נפשיי דבקי בנפשו. ואחר כך יהיה נזהר כמו כן בענין נוגע בו בעצמו במזגו, לא מצד מאכליו ומשתייו רק מצד מזגו בעצמו ותכונותיו כמו הנידות והזיבה והנגעים. כי גם אלה הדברים הם גורמים חולאים בנפשו דבקי. וראוי לסמוך אותם ולצרפם אל ההנהגה מהמאכל, כי אחר שהרופא יתקן הסבות החיצוניות, יתקן אחר כך הסבות הפנימיות.²

לפי האמור, הריפוי מן הנגע אינו ריפוי פיזי אלא סימבולי נפשי, ולכן הוא נעשה לפי הוראות הכוהן המסמל את הקדושה והרוחניות ולא לפי הוראות הרופא. היות שהנגע הוא תוצאה של התנהגות מחשבתית פסולה, הרי תחילה יש להרחיק את הנגוע מן הקדושה והטהרה אל מחוץ למחנה. הקדושה מסמלת את הערכים החיוביים ואת ההשכלה הנכונה, ואין טעם ועניין שיספוג הנגוע ערכים אלו קודם שינקה עצמו מן המחשבות הרעות שהיו לו. התבודדותו מחוץ למחנה תיתן לו זמן למחשבה ולתיקון המחשבות הרעות, ורק אחר כך יוכל לבוא אל המחנה ואל המקדש. ומי שקובע זאת הוא הכוהן אשר יוצא אליו ובודק אותו לראות אם נרפא הנגע:

כי הנשמה לא תגע בכל דבר קדושה בענין המעשים הטובים, וגם אל המקדש שהוא רמז למושכלות העיוניות והאמונות והדעות התורניות לא תבוא עד מלאה; רוצה לומר עד היותה נשלמת במדרגות והצעות הטהרה מחלאת כתמי המדות המגונות.³

גם ר' יצחק אריו מסביר את הנגעים וריפויים בדרך סימבולית כמרמזים על רמתו הנפשית של האדם. לדעתו, עשיית מצווה או עברה היא תוצאה של תודעה נפשית מסוימת המאפשרת לעשות עברות או מצוות. בזה נגעי הבית הם מעין ראי המראה לבעל הבית את העברות שעשה. מדובר כאן לא בעברות שהוא עשה ביודעין, שהן נעשות מתוך הכרה ברורה והוא אמור לקבל את עונשו עליהן, אלא בעברות שהוא עשה שלא ביודעין, מתוך התנהלות נפשית קלוקלת, ולכן נראה היה לו שהמעשה הוא נכון ואינו עברה – עליהן באים נגעי הבית. יש כאן חטא יסודי ונפשי המכתיב את כל ההתנהגות, ואותו יש לתקן. אם הוא במצב קל, אפשר רק להסיר את האבן והעפר שסביבה, אך אם הוא במצב קשה, יש לנתץ את כל הבית. ניתוץ הבית פירושו בניית הבית מחדש, דהיינו חינוכו מחדש של האדם אשר בביתו היה הנגע, מן הבסיס ולא תיקון של פרט כלשהו בלבד.

הנה הענין הזה רצוני ענין נגעי הבתים הוא כדי לדעת ולהבין ממנו להחזיר בריאות הנפש אליה כאשר תסור ממנה. וזה כי הענין הזה רומז אל נגעי העבירות אשר עשה אותם האדם וסר בריאות הנפש ממנה אשר ודאי בריאותה הוא כאשר האדם עושה מעשה המצוות והחולי אשר לה הוא כאשר יעשה האדם ח"ו העבירות ולכן כתב לו האל ית' בתורתו הרפואה הצריכה אליו.⁴

ר' משה אלבילדה מושך את צרעת הבית לכיוון החברתי. הנגע מסמל את ההתחברות לחברה רעה שממנה יש לפרוש ולהתחבר לחברה טובה. רעיון זה נרמז בהסרת האבן או האבנים והחלפתן באחרות. אבל אם אין בסביבה חברה טובה, יש לנתץ את הבית כולו ולחיות מחוץ לבית בהתבודדות:

הרי שהבינו זה (צרעת הבית) בענין חטא האדם בזולתו. והנה לתקן זה ראוי שיבוא אל הכהן המורה, יורה אותו דרך זו ילך. והנה הכהן היה מצוה להניח שם עפר אחר וכו' כי

² דברי שלמה דף ח ע"א.

³ שם.

⁴ תנחומות אל דף צא ע"א.

כשהקבוץ אינו נפסד בהחלט ראוי לאדם שיבחר בחברה אחרת תחת זאת, אבל כשיראה שהקבוץ כלו נפסד וגם החברה האחרת רעה ונפסד, ראוי שיבחר בחיי ההתבודדות, ונתן את הבית.⁵

פרופ' שאול רגב
החוג המשולב במדעי היהדות

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-1
firstname lastname כאשר *first-name* ו- *last-name* הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.